



## MİSTİK BİR BİLİMKURGU DEHASI ALEKSANDR ROMANOVİÇ BELYAYEV

Arş. Gör. Gülhanım Bihter YETKİN\*

### ÖZ

“Sovyetlerin Jules Verne”i lakabıyla anılan bilimkurgu türünün XX. yüzyıldaki en başarılı isimlerinden Aleksandr Romanoviç Belyayev (1884-1942), tüm yaşamını sanatına adanmış seçkin yazarlardan biridir. Çocukluk döneminde ön plana çıkan mistik yönü, sanatında son derece farklı teknik buluş ve keşiflerle can bulan Belyayev, oldukça genç yaşta ağır hastalıklarla mücadele eder. Geçirdiği çok sayıda operasyona rağmen hayata dair umutlarını yitirmeden yazmaya devam eden sanatçı, edebiyat yaşamına adım attığı andan itibaren okuyucunun büyük ilgisini çeker. Kısa edebiyat yaşamına çok sayıda roman, öykü, hikâye, makale, piyes, senaryo, eleştiri yazısı ve deneme sığdırmayı başarır. Sanatında yoğunlukla insanın psikik yönünü irdeleyerek eserlerinde beynin işlevi ve onun bedenle, ruhun yaşamıyla olan ilişkisini çalışmalarına konu edinir. Öyle ki bazı eserleri ölümünden sonra birbiri ardına sinemaya ve televizyon dizilerine uyarlanır. Son derece sıra dışı öykülerinden biri olan *Amba*, yazarın bilimkurgu türündeki ustalığının en belirgin örneğidir. Kalem aldığı eserleri tıp alanında kaynak niteliğinde başvuru olan önemli çalışmalar olurken, yatalak bir şekilde geçirdiği yaşamının son demlerine kadar Belyayev, eserlerinde bilimsel keşiflerine yenilerini eklemeye devam eder. Çalışmamızda Sovyet bilimkurgu türüne büyük ölçüde yön veren Aleksandr Romanoviç Belyayev’in edebiyatçı kimliğine değinilecek, sanatının ön plana çıkan yönleri ve eserlerinde ele aldığı konular yansıtılmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelime:** Belyayev, *Amba*, Bilimkurgu, Keşif, Edebiyat.

### A MYSTICAL SCIENCE FICTION GENIUS ALEXANDER ROMANOVİCH BELYAEV

#### ABSTRACT

Alexander Romanovich Belyaev, one of the most successful names of the 20th century science fiction genre and known as Jules Verne of the Soviets, is one of the distinguished authors who devoted his whole life to his art. Belyayev, whose mystical aspect, which came to the forefront in childhood, came to life with very different technical inventions and discoveries in his art, struggles with severe diseases at a very young age. The artist, who struggles with serious illnesses at a very young age, continues to write without losing hope for life despite numerous operations. He succeeds in putting a lot of novels, stories, articles, plays, scripts, critiques and essays into his short literary life. Belyayev, who examines the psychic aspect of the human being in his works, deals with the function of the brain and its relationship with body, soul and life. Some of his works are even adapted to the cinema and television series one after the other after his death. *Amba*, one of the most extraordinary stories, is the most prominent example of the author's mastery in science fiction genre. His works become important sources in the field of medicine and he adds new ones to his scientific discoveries in his works until the last days of his life. In this study, the literary identity of Belyayev, who steered the Soviet science fiction genre to a great extent, will be tried to reflect on the prominent aspects of his art and the subjects he has dealt with in his works.

**Keywords:** Belyaev, *Amba*, Science Fiction, Discovery, Literature.

Tüm yaşamımı bilime adadım.

Bırakın ölüm de ona hizmet etsin.

\* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, yetkin.bihter@hbv.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3705-4040

Bedenimi mezar solucanlarındansa  
Bilim adamı bir dostun eşelemesini tercih ederim.

*“Profesör Dowell’in Başı”*

A. R. Belyayev

## GİRİŞ

Edebiyat eleştirmeni M. Butor’un tanımına göre kelime anlamıyla *“Bilimkurgu, bilimin izin verdiği oranda mümkün olabilecek olanı kullanan yazındır; gerçeklikle sınırlandırılmış bir düşçüldür”* (Reyhanoğulları 2012: 2185). Ancak bilimkurgu “düşçülük” kavramını da içinde barındırdığından sürekli olarak bir diğer tür olan fantastik kavramı ile karıştırılır. İki kavram arasındaki farkı şair ve yazar Z. Bayar, *Bilimkurgu ve Gerçeklik* isimli kitabında şu şekilde ayırmalar:

*“Bir konunun bilimkurgu olup olmadığı çok basit bir ayrımı vardır. Bilim ya da teknolojik temelli bir zihinsel tasarım, henüz gerçekleşmemişse ve bu tasarım da bir sanat formu içinde sunuluyorsa bu, bilimkurgudur. Eğer ki olay gerçekleşmişse, bu artık bilimsel ve teknolojik bir olgu halini alır. Bu ayrımı, bilimkurgucu ile bilim adamı arasındaki farktan yola çıkarak daha net anlamak mümkündür. Bilimkurgucu, kurgularken; bilim adamı, laboratuvarında gerçekleştirir”* (Bayar, 2001: 15).

M. S. II. yüzyılda yaşayan Lukianos'un *Gerçek Bir Öykü (True History)* adlı öyküsü, bilimkurgu türünde yazılmış ilk eser olarak nitelendirilmektedir. Lukianos, Herodotos ve Homeros gibi abartılı anlatılarıyla ünlenmiş yazarları hicvetmek için yazdığı bu hikâyesinde, fırtınaya tutulup aya fırlayan, aylılar ve güneşliler arasındaki savaşa tanık olup farklı gezegenlerde yaşayan canlılarla tanışan bir adamın maceralarını anlatır. Ancak bilimkurgunun bir edebiyat türü olmasını sağlayan en önemli isim, XIX. yüzyılın ikinci yarısında art arda kaleme aldığı romanlarıyla Fransız yazar Jules Verne (1828-1905) olur. Yazarın 1865 yılında yayımlanan *Aya Seyahat (A Trip to the Moon)* eseri, gerçek anlamda ilk uzay romanıdır. Bu türde yazdığı diğer eserleri ise *Balonla Beş Hafta (Five Weeks in a Balloon, 1863)*, *Dünyanın Merkezine Seyahat (Journey to the Center of the Earth, 1864)*, *Ayın Etrafında (Around the Moon, 1869)* ve *Deniz Altında Yirmi Bin Fersah (Twenty Thousand Leagues Under the Sea, 1869-1870)*'dir. Eserlerinin tümünde Verne, kara, yeraltı, su altı, hava, uzay ve askeri alanlarda insanlığın gerçekleştirdiği teknolojik gelişmeleri ele alır. Dünya edebiyatındaki önemli bilimkurgu yazarları ise İngiltere’de H. G. Wells (1866-1946) ve M. U. Shelley (1797-1851), Almanya’da E. T. Hoffman (1776-1822) ve K. Lasswitz (1848-1910)'dir (Tsvetkov 2008).

Bilimkurgu, Rusya’da en aktif dönemini XX. yüzyılın başlangıcında yaşar. İçinde bulunulan toplumsal yaşamın hoşnutsuzluğu nedeniyle antiütopik eserlerle birlikte edebiyatta bilim ve tekniğe de büyük bir yönelim başlar. Yazarlar, bilimkurgu eserlerinde yeryüzünün yaşanmazlığına vurgu yapmak amacıyla başka gezegenlerde mükemmel bir toplum ve sosyal düzen oluşturma çabası içine girerler. 1920’li ve 1930’lu yıllara gelindiğinde, gerek SSCB ile yeni bir yönetim şekline geçilmesi gerekse de II. Dünya Savaşı’nın oldukça sert bir şekilde geçmesi, Rus bilimkurgu edebiyatında kaleme alınan eserlerin azalmasına, zamanla ise tamamen bitmesine neden olur.

Sovyet edebiyat anlayışına uygun bulunmayan bu eserler, dönemde bir süredir uygulanan sansürden payını alır. Bilimkurgunun bağımsız bir sanat dalı olarak yeniden ortaya çıkışı ancak 1960'lı yıllara rastlar. Yüzyılın başlangıcında olduğu gibi yeniden canlanan Rus bilimkurgu edebiyatı, dünya edebiyatında sarsılmaz bir konum elde etmeyi başarır (Yıldırım 2017). Bilim ve tekniğin ön planda olduğu, içerisindeki teknolojik icatların birçok bilim dalına yön verdiği bu edebiyat türü sanatçılarının başlıcaları, XIX. yüzyılda A. Veltman (1800-1870), V. F. Odoyevski (1803-1869) iken, XX. yüzyılda *Öğle Vakti. XXII. Yüzyıl (Полдень. XXII век, 1962)*, *Tanrı Olmak Zordur (Трудно быть богом, 1964)* ve *Sennetin Son Çemberi (Хищные вещи века, 1965)* romanlarıyla A. Strugatskiy (1925-1991) ve B. Strugatskiy (1933-2012) kardeşler, *Nebula Takımyıldızı (Туманность Андромеды, 1957)* eseriyle İ. A. Yefremov (1908-1972) ve *Kızıl Yıldız (Красная звезда, 1908)* ile A. A. Bogdanov (1873-1928) ve A. R. Belyayev'dir (Tsvetkov 2008).

### I. Çocukluk ve Gençlik Yıllarıyla Belyayev

Sovyet bilimkurgu türünün kurucularından Aleksandr Romanoviç Belyayev, 1884 yılında Smolensk'te oldukça dindar bir ailede dünyaya gelir. Babası Roman Petroviç Belyayev, din adamı olarak görev yaparken, annesi Nadejda Vasilyevna Belyayeva oğluna gönülden bağlı ve onu yaşamının son anlarına dek yalnız bırakmayan en değerli hazinesidir (Peresadin; Frolov 2012: 106). Hareketli bir çocukluk geçiren Aleksandr, bu dönemde her türden oyun ve şakayı dener. Öyle ki yaramazlıklarından birinin sonucunda ileriki süreçte bir kısım görüş bozukluğu yaşayacağı ciddi bir göz travması geçirir. Oyun ve eğlencelerinde sınır tanımayan yazarı, ailesi uzun süre dizginlemek için uğraşır (<http://www.rusf.ru/litved/biogr/belyaev.htm>). Aynı zamanda çocukluğunda hayal gücü oldukça yüksek olan Belyayev, çevresinde sürekli olarak gizemli ve meçhul bir şeylerin var olduğuna inanır. Bir gün, gecenin sessizliğinde uykuya daldığında hayaleti andıran bir şeyin yavaşça ona doğru yaklaştığını hisseder. Hem çok korkarak hem de sonrasında neler olacağını merakı içinde beklemeye koyulur. Ancak herhangi bir olay olmaz. "Hayalet" hareket etmeyi kesmiş ve olduğu yerde donakalmıştır. Yatağından fırlayan küçük çocuk, bu belirsiz varlığa yaklaşır. Orada, başlangıçta gördüğüne emin olduğu ne bir kafatası ne de bir iskelet vardır. Korkudan dişleri titrese de umutsuzca birkaç adım daha atar ve çok geçmeden alnını sert bir cisme vurur. Olayın iç yüzü ise şöyledir: Yatmadan önce çocuklarına banyo yaptıran annesi, havluyu kapının üstüne atmıştır. Gece lambası kısmen havluyu aydınlatmış, çocuğun odasına girmek isteyen evin kedisi ise patisiyle kapıyı aralayınca Aleksandr'ın gördüğü "hayalet" hareket etmeye başlamıştır (Peresadin; Frolov 2012: 106).

Babasının isteği üzerine Aleksandr, Smolensk Ruhban Okulu'na yazılır. Başlangıçta okulun eğitimi, Aleksandr'ı oldukça tatmin eder. Ancak ileriki dönemde kurumun düşünce yapısı, yazarın hoşuna gitmemeye başlar. Örneğin üst kademe Sinod, öğrencilere bazı yasaklar koymuştur. Kütüphanede gazete, dergi ya da rektörün izni olmadan dünyevi kitaplar okumak, imparator tiyatroları dışındaki yerlere, tatillerde dahi akrabalara ve paskalya eğlencelerine gitmek yasaktır (Peresadin; Frolov 2012: 107). Tüm bunlar karşısında delikanlı büyük güçle okulu tamamlar. Çok geçmeden üç boyutlu orijinal bir projeksiyon feneri tasarlayan yazarın cihazı son derece başarılı bir şekilde çalışır. Ancak yazarın bu buluşunu yalnızca arkadaşları ve yakınları bilir.

Yirmi yıl sonra benzer yapıdaki bir projeksiyon makinesi icat edilir ve üstelik de ABD’de patenti alınır. Ruhban Okulundan sonra yazar, eğitimine devam etmek ister. Ancak Rusya’daki hiçbir üniversite bu okuldan mezun olan birini kabul etmez. Uzun uğraşlar sonucunda Belyayev’e en uygun kurum bulunur ve avukat olmak için Yaroslavl’daki Demidov Hukuk Lisesi’ne girer. Fakat eğitimi esnasında babasını kaybeden yazar, ailenin geçim derdi baş gösterdiğinden eğitimine devam etmek için maddi imkân bulamaz. Bu nedenle para kazanmanın yollarını aramaya başlar. Aynı zamanda yetenekli bir aktör olan Aleksandr, çok geçmeden Smolensk Halk Tiyatrosuyla bir anlaşma imzalar. Böylece yazarın yoğun tiyatro yaşamı başlar. Bir haftada iki oyunda birden rol alan yazar, aynı zamanda yeni rollere hazırlanmak için çok sayıda provaya katılır: A. N. Ostrovski’nin *Orman* (*Лес*, 1871) ve *Müthiş Paralar* (*Бешеные деньги*, 1870), N. V. Gogol’ün *Müfettiş* (*Ревизор*, 1836), F. M. Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza* (*Преступление и наказание*, 1866) ve aynı zamanda bu yıllarda oldukça ünlü olan oyunlar, G. Maurier’in *Trilbiler* (*Трильби*, 1894), E. Chatrian’ın *Çocuk Hırsızı* (*Воровка детей*, 1862), A. İ. Sumbatov’un *Doğanlar ve Kuzgunlar* (*Соколы и вороны*, 1885) vb. (Peresadin; Frolov 2012: 108). Kimi zaman tiyatro yazarlığı da yapan yazarın yönetimini sürdürdüğü ev tiyatrosu, Smolensk’te oldukça ünlenir ve tiyatro yalnızca şehir çapında değil aynı zamanda civar bölgelerde de turneye çıkar. Stanislavski yönetimindeki Başkent Tiyatro Topluluğu’nun Smolensk’e geldikleri günlerden birinde Belyayev, son anda rahatsızlanan oyuncularından birinin yerine geçerek birkaç gösteride yer alır. Oyunculuğu öylesine beğenilir ki Stanislavski, toplulukta kalmasını teklif eder. Ancak Belyayev, bazı nedenlerden dolayı bu teklifi nezaketle geri çevirir (<http://www.rusf.ru/litved/biogr/belyaev.htm>).

Hukuk Lisesi’ne başladığı sıralarda yazar, aynı zamanda Yaroslavl’da konservatuvarda keman sınıfında müzik eğitimi alır. Bu dönemde eğitim masrafları için para gerekli olduğundan ara sıra bir sirk orkestrasında keman çalarak para kazanır (Peresadin; Frolov 2012: 108). Ancak yazarın sanat yaşamında en belirleyici rolü, mistik rastlantılar üstlenir. Bu dönemde yaşadığı bir olay oldukça trajiktir: Dayısına misafirlığe gittiği günlerden birinde akrabalarıyla birlikte kayıkla dolaşmaya çıkar. Kardeşi Vasiliy yanında değildir. Kayığa binmeden önce Aleksandr, yanına bir parça kil alır. Elinde şekil verdiği kilin rastlantısal çizgileri, tuhaf bir şekilde, kıyıda kalan erkek kardeşinin yüzünü andırır. Üstelik bu yüzün ifadesi son derece donuk ve cansızdır. Bunun üzerine canı sıkılan yazar, elindeki kalıbı suya atar ve o andan sonra içinde bir huzursuzluk duyumsar. Kardeşinin başına bir şey geldiğinden endişelenerek bir an önce kıyıya varır. Yanındakilerle birlikte eve doğru koşar. Ve evde teyzesini ağlarken bulur. Çünkü kardeşi Vasiliy, elindeki kalıbı suya attığı esnada boğulmuştur. Yaşananlar, herkes üzerinde büyük ve sarsıcı bir etki bırakır (<http://www.rusf.ru/litved/biogr/belyaev.htm>).

Lise eğitimi sırasında devrim hareketlerine katılan Belyayev, 1906 yılında mezun olduktan sonra Smolensk’te özel bir vekilin yardımcısı olur. İleriki yıllarda kızının anılarında dile getirdiği üzere, Belyayev bu görevinden çok kısa bir süre sonra avukat olur. Hâlbuki avukatlık görevi için uzunca bir süre gerekmektedir. Smolensk’in burjuva kesimi, küçük işlerinde dahi Belyayev’e başvurur. Ancak yine de yazar bu durumdan rahatsız olmaz ve insanlara fayda sağladığı ve kendi işi olduğu için büyük bir mutluluk içinde görevini sürdürür (Peresadin; Frolov 2012: 108). Aynı zamanda gazetecilikle uğraşan yazar, “Smolenskiy Vestnik” dergisinde tiyatro eleştirileri, konser yorumları

yayımlar. Bunun üzerine yazarın maddi durumu günden güne daha da düzelir ve yurtdışına seyahate çıkar. Fransa, İtalya ve Venedik'i gezer. 1914 yılında ilk kez rejisör koltuğunda tiyatrodan sahneye çıkar. İlk sanat eseri çocuk masal piyesi *Moyra Nine* (*Бабушка Моўра*) burada oynanır ([http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop\\_doc/virtual\\_vyst/20140312/bely\\_aev.pdf](http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop_doc/virtual_vyst/20140312/bely_aev.pdf)) 1915 yılında yazarın geleceği hicivsel bir üslupla tasvir ettiği *1925 Yılında Berlin* (*Берлин в 1925 году*) denemesi yayımlanır. Eserde anlatıldığı üzere Almanya, savaşta ağır bir yenilgi yaşamaktadır. Neredeyse tüm erkek nüfusunu kaybetmiştir. Bu nedenle Alman hükümeti, gündelik yaşamı makineleştirerek iş yükünü kadınların omuzlarına bırakır. Ancak ülkenin zafer tutkusu hiçbir zaman sönmez ve savaşı devam ettirebilmek için ülkeye önemli bilim adamları çağırılır. Bu kişiler, düşmana karşı bakteriyolojik ve ışın silahları kullanmayı teklif ederler. Yazarın bu çalışması özgün değildir. Çünkü bu dönemde buna benzer geleceğin resmini çizen eserler kaleme almak oldukça popülerdir. Örneğin Fransız karikatürist Alber Robidu, benzer bir şekilde geleceği konu aldığı bir üçleme yayımlar: *XX. Yüzyıl (XX век, 1883)*, *XX. Yüzyılda Savaş (Война в XX веке, 1887)* ve *XX. Yüzyıl. Elektrikli Yaşam. (Двадцатый век. Электрическая жизнь, 1890)*. Sonraki yıl "Priazovskiyy kray" dergisinde yazarın ilk sanatsal öyküsü ve Anton Çehov'un erken dönem öykülerini anımsatan *Tanrının Öfkesinin Son Damlaları (Чаша гнева Господня)* yayımlanır (Pervuşin 2017).

## II. Sanat Yaşamı

Çocukluk yıllarından itibaren Belyayev, uçma hayalleri kurar. Yetişkin bir birey olduğunda dahi bu hayalinden vazgeçmez. Öyle ki kimi zaman çatılardan elinde açtığı şemsiyelerle, çarşaftan paraşütlerle atlayarak sonrasında büyük acılar içinde kıvrandığı yaralara sahip olur. Yine bu atlamalarından birinin sonu oldukça trajik bir şekilde gelir. Omurgası kırılan yazar, uzun süre alçıda yatar. Ancak tam sağlığına kavuşacakken akciğerleri iltihaplanır ve zatürreye yakalanır. Tedavisi başarısız olunca bacakları felç olur. Çünkü omurgasında tüberküloz başlamıştır. Hastalık süreci çok ağır geçer. Yaşamının son dönemine kadar yakasını bırakmayan bu hastalık, onu tam anlamıyla yatağa mahkûm eder (Peresadin; Frolov 2012). Kısa bir zaman sonra genç eşi, hasta birine bakamayacağını dile getirerek onu terk eder. Kendisine yardım edebileceği düşüncesiyle uzman arayışına giren yazar, annesi ve yaşlı dadısıyla Yalta'ya gider. Yaşamının bu döneminde çektiği acıları, 1922 yılında yakın bir arkadaşına yazdığı mektubunda şu şekilde dile getirir: "Özellikle geçen kış nasıl korkunç durumlarda yattığımı bir bilseydiniz keşke! Hasta odasında gözümün önünde kaç kişi ölüp gitti..." (Ogrizko 2015). Yalta'da hastanede şiirler yazmaya başlar. Her daim dikkatli bir şekilde hem yurtdışındaki hem de kendi ülkesindeki güncel bilimsel buluşları ve olayları yakından takip ederek yeni keşifler ve başarılar için veri toplamaya çalışır (Zaytseva 2017: 95-106). Yabancı diller öğrenir. Biyoloji, tıp, tarih, teknoloji ile ilgilenerek en yeni bilimsel buluşları yakından takip eder. Gün geçtikçe durumu düzelir. Kısa zamanda faal yaşamına dönme imkânı bulan Belyayev, hayatına devam edebilmek için daha çok çalışması gerektiğini düşünür ve çok geçmeden bir çocuk yuvasında öğretmenlik yapmaya başlar. Sonrasında cinayet araştırma müfettişliği görevine getirilir. Burada bir fotoğraf laboratuvarı kurar. Ardından çalışmaya başladığı kütüphanede müstakbel eşi Margarita Magnuşevskaya ile tanışır ve çok geçmeden onunla evlenir (Ogrizko 2015).



Yazarın Yalta'daki yaşamı çok ağır geçer. Eşi ile birlikte 1923 yılında Moskova'ya taşınır ve burada hukuk danışmanlığı yapmaya başlar. Aynı zamanda burada ilk çocuğu doğan yazar, ciddi bir şekilde de edebiyatla ilgilenir. 1925 yılında "Gudok" gazetesinde ilk bilimkurgu öyküsü *Profesör Dowell'in Kafası (Голова профессора Доуэля)* yayımlanır. Belyayev'de bu eseri yazma fikri, ayağının alçıya alınarak ömür boyu sürececek olan bir hareketsizliğe mahkûm olduğu zor bir dönemde aklına gelir. Vücudu cansız gibidir. Yalnızca ruhunun zaptolunmaz, asi ve korkusuz düşünceleri nefes almaktadır. Öyle ki yaşamının bu süreci hakkında Belyayev, "*Bedenimi duymuyor, yalnızca kafamı hissediyordum*" der (Peresadin; Frolov 2012). Eserin başkahramanı, dahi bilim adamı profesör doktor Dowell, bedeninin ölümünden sonra beynin yaşamını devam ettirebileceğini savunur ve bu savını ıspatlayabilmek için gerçekleştirdiği son derece acılı deneyinin ilk kobayı kendisi olur. Romanı bir baş yapıt yapan özelliği, içerisindeki cerrahi formüllerden değil, bilimde cesurca bir atılımın uygulanmasından ileri gelir ([http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop\\_doc/virtual\\_vyst/20140312/belyaev.pdf](http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop_doc/virtual_vyst/20140312/belyaev.pdf)). Öyküyü hazırlarken yazar, çok sayıda Latince tıp ve biyoloji kitapları okur, bilim dergilerini araştırır ve uygulamalar yapar. Ancak yazara en büyük esin kaynağı, kişinin ölümünden sonra organlarını yeniden canlandırma çalışmaları yapan Fransız fizyolog Braun Sekar (1817-1894) olur. 1937 yılında öyküsü üzerinde çalışır, onu daha da genişletir ve eserini insan bedeninden ayrı bir şekilde yaşayabilen organları temel alan bir roman haline getirir. Çok geçmeden eseri "Vsemirnyy slodopit" dergisi alır. Bu çalışmasıyla Belyayev, muazzam ve görülmemiş bir başarı yakalar. Eserdeki sıra dışı fantastik ana fikir, gerilimli ve tehlike dolu, entrika dolu konu, dramatik bir tiplene olan başkahraman Douell, kötüyeye karşı tutkulu bir nefret ve gerçeğe olan sarsılmaz inanç, okuyucuyu büyük ölçüde etkiler. Edebiyat yaşamına henüz başlayan yazar, bu coşkulu dönüt karşısında insanlık için oldukça önemli ve gerekli yeni bir şeyi keşfettiğini düşünür. İnsan ruhunun en derin yerlerine değinen böyle eserlerin bireylere gerçek yaşamda kötüyle mücadele etmeleri, zorlukların üstesinden gelmeleri ve daha iyi bir insan olabilmeleri için oldukça yardımcı olacağını anlar (Peresadin; Frolov 2012). Eserinin getirdiği büyük ün sonucunda Belyayev, "Vsemirnyy sledopit" ve "Vokrug sveta" dergilerine düzenli yazılar yazmaya başlar. Çok geçmeden dönemin "Sovyetlerin Jules Verne"i unvanını kazanır. 1928 yılına kadar Moskova'da bulunan yazar, bu süreçte *Mahvolan Gemilerin Adası (Остров погибших кораблей)*, *Atlantis'ten Kalan Son Kişi (Последний человек из Атлантиды)*, *Amfibi İnsan (Человек-амфибия)*, *Efir'deki Mücadele (Борьба в эфире)*, *Uçurumun Üstünde (Над бездной)* gibi çok sayıda eser kaleme alır. Aynı zamanda ünlü Rus bilim adamları Lomonosov, Mendeleev, Pavlov ve Tsiolkovski hakkında denemeler yazar. Eserlerinde yalnızca kendi adını değil, A. Rom ve Arbel gibi bazı takma adları da kullanır.

1928 yılında Belyayev, ailesiyle birlikte Leningrad'a gider ve bu zamandan sonra profesyonel bir şekilde yalnızca edebiyatla ilgilenir. Çok geçmeden *Yeryüzünün Hakimisi (Властелин мира)*, *Denizaltı Çiftçileri (Подводные земледельцы)*, *Mucizevi Göz (Чудесный глаз)* ve *Profesör Wagner'in İcatları (Изобретения профессора Вагнера)* serisinden öyküleri yoğunlukla Moskova yayınevlerinde yayımlanır (Э л е к т р о н н а я школьная газета: 3). Ancak kısa bir zaman sonra hastalığı yeniden nükseder. Bu nedenle yazar, yağmurlu Leningrad'dan güneşli Kiev'e taşınır. Kiev'deki yaşam koşulları çok daha iyi olsa da sanatının önünde bazı engeller belirir. Burada el

yazmaları yalnızca Ukrayna dilinde kabul edilmektedir ve yazar eserlerini Ukraynacaya çevirmekte büyük zorluklar yaşar. Bu nedenle Belyayev, çalışmalarını Moskova veya Leningrad'a göndermek zorunda kalır. Bu esnada çalışmalarının bazıları kaybolur. 1930 yılı yazar için çok çetin geçer. Altı yaşındaki kızı menenjitten ölür. Diğer kızı raşitizme yakalanır. Son derece üzüntülü zamanlar geçiren Belyayev'in omurgasındaki tüberküloz hastalığı daha da şiddetlenir. Bunun sonucunda 1931 yılında aile, Kiev'den ayrılarak Tsarkiy Selo'ya (bugünkü Puşkin Şehri) yerleşir. Gündelik yaşamda karşılaştığı düzensizlikler yazmasına engel olsa da Belyayev, bu dönemde *Simyacilar (Алхимики)* piyesini ve *Hiçbir Şeye Sıçrayış (Прыжок в ничто)* romanını yazar. Aynı zamanda "Vokrug Sveta" dergisine *Yeryüzü Yanıyor (Земля горит)* isimli romanının el yazmalarını teslim eder. Ertesi yıl derginin düzenli çalışanlarından biri olur (Э л е к т р о н н а я школьная газета: 3). Bir yandan sağlığıyla mücadele etmek zorunda kalan yazar, diğer yandan eserlerini yayınlarken de büyük sıkıntılarla karşılaşır. Editörler çalışmalarını acımasızca kısaltıp biçimlerini değiştirmektedir. Çünkü bu dönemde edebiyatta en önemli konu, teknolojik gelişmedir. Yazarın kızının anılarından birine göre Belyayev'in *Kets Yıldızı (Звезда КЭЦ)* öyküsü öylesine kısaltılıp üzerinde oynanmıştır ki eser tam anlamıyla teknik bir kılavuza dönüşmüştür. Ancak çok uzun zaman sonra yazarın bu eseri ilk haline döndürülerek basılır.

Belyayev'in erken dönem eserleri, son dönem eserlerine göre okuyucu tarafından daha ilgi çekici bulunur. Yazar, çalışmalarında yoğunlukla insanın psişik yönünü irdeler. Beynin işlevi ve onun bedenle, ruhun yaşamıyla olan ilişkisi, çalışmalarının merkezi olur. Beyin bedenin dışında çalışabilir mi? Beyni başka bir yere aktarmak mümkün mü? Hipnozun sınırları var mıdır? Buna benzer sorunları yazar, *Profesör Doeul'in Başı, Yeryüzünün Hâkimi, Yüzünü Kaybeden İnsan (Человек, потерявший лицо)* ve *Uyumayan İnsan (Человек, который не спит)* ile *Hoıti-Toıti (Хоıти-Тоıти)* eserlerinde irdeler. Tüm bu çalışmalarıyla engelli yazar, büyük bir tutkuyla fiziksel eksikliğini, ruhunun sınırları ötesine taşıyarak kişinin özgürlüğüne ve umutlarına vurgu yapar. Ancak Belyayev'in "sosyalizmin kurulması esnasında kişiyi asıl görevinden uzaklaştıran temelsiz fantaziler" olarak nitelendirilen eserleri hükümet tarafından sert eleştirilere maruz kalır. Bunun üzerine sanatının ileriki döneminde yazar, temelde komünist geleceğin ilanını yapan teknik buluşları, keşifleri ve başarıları konu alan eserler oluşturmak zorunda kalır. Bunlardan bazıları *Yeraltı Çiftçileri (Подземные земледельцы)*, *Arktika Semaları Altında (Под небом Арктики)* ve *Mucizevi Göz'dür.* Ancak yazarın asıl vasiyeti niteliğindeki eseri, sonraki dönemde 1929 yılında doğan kızına ithaf ederek kaleme aldığı son romanı *Ariel (Ариэль)*'dir. Ariel tiplemesi, yazarın insanoğlunun yaratıcılığının sınırsızlığına olan inancının gerçekleştiği başarısıdır. Eserde Belyayev, gökyüzünde sınırsızca uçan ve özgürce yeryüzünün çekim kuvvetine ve insanoğlunun azgın iradesine karşı koyan bir kuş-insan olan Ariel'in maceralarını anlatır. Bu eser, A. Grin'in ünlü romanı *Parlayan Yeryüzü (Блестяющий мир)*'nü andırır. Romanları birbirine oldukça benzeyen bu iki yazarın çocukluk dönemleri XIX. yüzyılın sonunda, gençlik yılları ise XX. yüzyılda geçer. Bu süreçte ülkede ilk uçaklar, uçan balonlar, deniz uçakları gibi gezegenler arası iletişimi sağlaması planlanan temel teknolojik gelişmeler yaşanır (Peresadin; Frolov 2012).

### III. Sıra dışı Bir Keşfin Öyküsü: *Amba*

1929 yılında yayımlanan öykü serisi *Profesör Vagner'in İcatları*'ndaki altı öyküden biri olan *Amba*, Belyayev'in dünya turu esnasında tanıştığı yeni halklardan edindiği bilgiler neticesinde zihninde beliren maceracı fikirlerinden doğar (Startsev 2016: 56). *Amba* ismiyle yazar, öykünün ismine iki fikir yerleştirir. İlk olarak *amba*, Etiyopya'da sıklıkla rastlanan ve yazarın da çocukluğunda yerleşip yaşamayı hayal ettiği, yayvan tepeleriyle ünlü dağlara verilen isimdir. İkinci olarak ise *amba*, piyango gibi şans oyunlarında tek bir oyunda iki kez kazanmak anlamına gelir. Çek dilindeki "ambo" (iki kez üst üste kazanmak) kelimesinden türediği tahmin edilmektedir. XVIII. yüzyılın sonunda yeraltı dünyasında kumar oynanan mekânlarda oyunda kaybetmek, mağlup olmak, bazen de ölmek kelimeleriyle eşdeğer anlamda kullanılmaya başlanır. 1870'li yıllarda hırsızlık terimi olarak görülür. Rus dilinde ise kumarda "çekiliyorum, rest, bitti" kelimeleriyle aynı anlamı taşır. Öyküde, Profesör Vagner'in hem ölen Ring'in beynini kurtarması hem de onun yardımıyla yakın arkadaşı Profesör Turner'i kurtarması kelimenin ikinci anlamını da sağladığını gösterir.

Toplamda dört bölümden oluşan öyküde, son derece sıra dışı bir bilimsel keşif gözler önüne serilir. Meteor gözlemleri için Etiyopya'ya giden genç meteoroloğun burada kendisini Profesör Vagner olan tanıtın biriyle karşılaşması sonucu öykü ilginç bir hal almaya başlar. Profesörün daveti üzerine onun çadırına giden kahraman, çok geçmeden yaşamı boyunca unutamayacağı olaylara şahit olur. Vagner'in yanındaki yardımcısı ve aynı zamanda yakın dostu ünlü botanikçi Profesör Turner'in asistanı Henrich Resher'den edindiği bilgiye göre, farklı alanlardaki araştırmaları nedeniyle iki profesör, yeniden buluşmak üzere sözleşerek ayrılırlar. Ancak uzun beklemler neticesinde Turner'in gelmediğini gören Vagner, arkadaşının başına gelenleri öğrenmek üzere son derece akıl almaz bir yola başvurur. Yağmurlu günlerden birinde Turner'in yanındaki asistanı Albert Ring'in perişan ve ölmek üzere bir halde çadıra gelmesi, kahramanları fantastik bir maceraya sürükler. Arkadaşı Turner'in yerini söylemek üzereyken ölen Ring'i Vagner, var gücüyle yaşama döndürmeye çalışsa da başarılı olamaz. Bunun üzerine ailesinden izin dahi almadan Vagner, Ring'in beynini açarak arkadaşından bir not kalmış olabilir umuduyla otopsi yapmaya başlar. Araştırmasında daha da ileri giden Profesör, Ring'in beynini çıkararak onu incelemeye karar verir. Ve çok geçmeden kendisine çeşitli sorular sorarak araştırmasını derinleştirir: "*Neden kanı tümüyle değiştiren fizyolojik bir cihaz icat edip beyni bununla besleyerek canlı tutmayayım?* (Belyayev 2017: 241). *Düşünce beynin görevlerinden biridir. Ya Ring'in beyni düşünmeye devam ediyorsa? Neyi düşünebilir? Beyinle iletişime geçerek bunu öğrenmek mümkün değil mi? Ring bize Turner'in nerede olduğunu ve başına ne geldiğini söyleyemedi. Ring'in beynindeki bu sırrı çözemez miyim?*" (Belyayev 2017: 242). Soruları ışığında araştırmasına yön veren profesör, arkadaşını bulabilmek için Ring'in beynini de yanına alarak yola koyulur. Beyinle iletişime geçmek için iki yıl önce icat ettiği ve beynin düşüncelerini yayan elektrik dalgalarını alabilen aleti kullanır. Dalgaların şeritteki yansımalarını anlamlandırmaya çalışan profesör, beyne gerçekleştirdiği yeni uygulamaları sayesinde onunla iletişime geçmeyi başarır. Kısa bir zaman sonra beynin direktifleri neticesinde Vagner, arkadaşısı Turner'e daha da yaklaşır.

Hikâyenin en can alıcı noktası beynin bu süreçteki durumunu niteleyen açıklama olur: "*Beyin, görmüyor ve duymuyordu. Koklama ve tatma hissi de yoktu. Sıcaklık değişimlerini hissediyordu. Bingiadağına bastırıldığında da beyin hissediyordu.*



*Ring başına gelen her şeyi hatırlıyordu. Ring'in beyni hala yaşadığına inanıyordu*" (Belyayev 2017: 248). Ölümünden bir hafta sonra bedeninin dışında beyni canlandırmayı başaran Vagner, yaşadıkları karşısında kendisi de şaşkınlığını gizleyemez. Çok geçmeden profesör, arkadaşının başına gelenleri beyinden öğrenerek hedefine ulaşır. Ancak bu sefer de kahramanın karşısına başka bir sorun çıkar. Sağanak yağmura yakalanarak mahsur kaldıkları kanyonun nerede olduğunu öğrenmek isteyen Vagner, Ring'ten ancak görebildiği takdirde orayı tarif edebileceği cevabını alınca araştırmalarını yeni bir soruyla boyutlandırır: "*Beyne gerçek görme kabiliyetini nasıl verebilirim?*" (Belyayev 2017: 250). Karşılığında gelen yanıt, yeni bir keşfin başlangıcını oluşturur: "*Ring'in beynini herhangi bir hayvanın beyninin yerine aktarsam nasıl olur?*" (Belyayev 2017: 250). Ancak çok geçmeden Vagner, bu uygulamanın neredeyse imkânsız olduğu sonucuna varır. Çünkü hiçbir hayvanın beyninin ağırlığı bir insaninkiyle tam olarak uyumlu değildir. Bunun üzerine profesör, meteoroloğun Etiyopya'ya geldiği sırada kabile reisinin davetinde kurban edilen ineğin gözlerinin sinir uçlarını beynin göz sinirine diker ve böylelikle Ring yeniden görmeye başlar. Olayların bundan sonraki kısmına meteorolog da dâhil olur. Çünkü Vagner, yardımcısının onu beyne uyguladığı işlemi duyduktan sonra terk edeceğini bildiğinden arkadaşı Turner'i bulma işini meteoroloğa teklif eder. Meteorolog büyük bir hevesle teklifi kabul eder ve yola koyulurlar. Yanlarındaki *tuhaf rehberin* direktifleriyle kısa bir süre içinde Profesör Turner bulunur. Yaşanan olaylar ve uygulanan deneyler neticesinde Vagner'in çıkarımı şu şekilde olur: "*Yalnızca dokular değil, aynı zamanda insan vücudundan ayrılan tüm organlar yaşayabilir ve hatta gelişebilir. Beyni canlandırmak bilimsel açıdan tamamen mümkün*" (Belyayev 2017: 254).

Yazıldığı dönemde fantastik yönüyle okuyucunun büyük ölçüde ilgisini çeken *Amba*, Belyayev'in sanatının temel taşlarından biridir. İçerisindeki olaylarla yön bulan bilimsel keşif ve buluşların gerçeğe son derece mantıklı bir şekilde oturtulmasındaki ustalık, yazarın bilimkurgunun dâhileri arasında yerini almasını sağlar. İki profesörün birbirlerini kaybetmeleri sonucu, yeniden buluşma serüvenleri olağanüstü bir takım deneyler neticesinde gerçekleşir. Arkadaşının yerini öğrenmek için Profesör Vagner'in Ring'in beyniyle iletişime geçme aşaması bir dizi bilimsel keşfi beraberinde getirir. Buluşları ve icatlarıyla beynin bedeninin dışında da işlevini sürdürebileceği sonucuna varan Belyayev, öyküde bilimkurgunun sınırlarına yeni bir boyut kazandırır.

#### IV. Yaşamının Son Demleri

Yaşamının son döneminde Belyayev, kendisine dayatılan teknik ve sosyal sorun içerikli eserler yazmayı reddederek daima onun ilgisini çeken uçma hayalinden esinlenerek "yerçekimine" karşı koyan insanın tasvir edildiği eserlerle meşgul olur. Hastalığı nedeniyle oldukça zor günler geçiren yazarın çevresindekiler, hiçbir zaman onun bu durumundan dolayı şikâyet ettiğini duymaz. Hatta odasından onu ziyarete gelen çok sayıda ünlü insanla buluştuğu günlerde kahkaha sesleri duyulur. Çünkü yazar, insanları güldürmeyi seven ve hayata her daim pozitif yönden bakan bir yapıdadır. Tutkulu bir gazeteci ve Sovyet bilimkurgu türünün önde gelen savunucularından biri olan Belyayev'in şu sözleri, mesleğine olan sevgisinin en açık kanıtıdır: "*Ben gazeteciyim. Öldüğümde bana özel bir cenaze töreni yapılmasına gerek yok. Beni gazetenin eski sayılarına sarıp gömebilirsiniz*" (Peresadin; Frolov 2012). Öyle ki *Sovyet Bilimkurgusunu Oluşturalım (Создадим советскую научную фантастику -*

1934), *Külkedisi (Золушка - 1938)*, *Bilimkurgudaki Resim (Иллюстрация в научной фантастике - 1939)* makaleleri yıllar geçmesine rağmen hala güncelliğini korumaktadır ([http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop\\_doc/virtual\\_vyst/20140312/belyaev.pdf](http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop_doc/virtual_vyst/20140312/belyaev.pdf)). II. Dünya Savaşı'na kadar yazar, bir dizi ciddi operasyonlar geçirir. Bu ameliyatları esnasında gösterdiği soğukkanlılığı çevresindekilerin büyük ölçüde dikkatini çeker. Savaş başlayıp Alman orduları şehre girdiğinde Hitler, burada ünlü yazarın olduğunu öğrenir. Bu durumla yakından ilgilenir ve yazarın kitaplarını ve evraklarını ayrıntılı bir şekilde araştırır. Bu nedenle Belyayev'in çok sayıda dosyası ortadan kaybolur. Çok geçmeden yazar, bulunduğu yeri tahliye etme teklifini reddeder. Ailesiyle birlikte yaşadığı Leningrad dolaylarındaki Puşkin şehri iyiden iyiye kuşatılır. Kış bastırdıkça evdeki yiyecek stoğu tükenir ve aile açlık çekmeye başlar.

Uzun ve ağır ameliyatlar geçiren Belyayev, gün geçtikçe zayıflamaya ve gücü tükenmeye başlar. 1942 yılında açlıktan ölür. Mezarının nerede olduğu tam anlamıyla bilinmeyen yazarın anıtı, vefat eden eşinin gömülü olduğu Puşkin şehrindeki Kazan mezarlığına dikilir (Э л е к т р о н н а я школьная газета: 3). Yazarın ölümünden sonra hayatta kalan yakınları, karısı ve kızı ise Almanlar tarafından Polonya'ya götürülür. Ancak savaş bittiğinde evlerine dönebilirler. Yazarın ölümünden sonra eserleri birbiri ardına sinemaya ve televizyon dizilerine uyarlanır. Bunlardan ilki, *Amfibi İnsan*'dir. Ardından *Profesör Douell'in Kafası* romanı çekilir. Çok sayıda eser derlemeleri yayımlanır, öykü ve romanları farklı dillere çevrilir. On beş yıllık aktif edebiyat yaşamı boyunca Belyayev, tıp insanların içerisinde faydalı bilgiler edindiği elliden fazla eser yazar (Peresadin; Frolov 2012).

## SONUÇ

Dünya edebiyatında bilimkurgu türünün babası sayılan Jules Gabriel Verne'in Sovyet dönemindeki karşılığı sayılan A. R. Belyayev, tüm yaşamını ve sanatını bilimkurgu edebiyatına adanmış nadir yazarlardan biridir. Eserlerinin çoğunda büyük bilimsel buluşların ve deneylerin gözlemlendiği yazarın en önemli özelliği, fantastik ve romantik olayları ele alış şeklindeki başarısıdır (Drugakov 2018: 3). Edebiyat yaşamı boyunca kaleme aldığı makale, öykü ve romanlarında işlediği konuların sıra dışılığıyla dikkat çeken Belyayev, özgün sanat anlayışı, eserlerindeki yalın dili ve anlaşılabilirliği nedeniyle de Sovyet edebiyatının dünya çapında duyulmasına büyük katkı sağlar. Ancak özellikle dönemin eleştirmenlerinden İ. Zlobniy'in "gençliği gerçek yaşamdan koparıp yeryüzüyle hiç de ilgisi olmayan daha farklı bir yere çektiği ve bu nedenle oldukça tehlikeli olduğu" gerekçesiyle yazarın eserlerini oldukça tehlikeli bulduğu yönündeki eleştirileri her ne kadar çağdaşlarının bir kısmının onayını alsa da dönem okuyucusundaki izlenimi son derece etkileyicidir (Ogrizko 2015). Özel yaşamında hastalıklarının yanı sıra çalışmalarını yayımlarken de çok sayıda talihsizlikle karşılaşan Belyayev, içinde bulunduğu koşulların zorluğuna rağmen yazmaya hiçbir zaman ara vermez. Bedeninin yoksunluğu onu yıldırmaktan çok yazara sonraki dönemde son derece başarılı bulunan ve sinemaya uyarlanan eserler kaleme alması için ilham verir. Özellikle ikinci evliliğinde sanatının doruk noktasına ulaşan yazarı dönem bilimkurgu yazarlarından ayıran en çarpıcı özelliği, eserlerinde kurgu ile gerçeklik arasındaki gelgiti okuyucuda yaşatmasındaki ustalığıdır. Bu nedenle özellikle tıp biliminde kaynak niteliğinde başvuru eserleri, çağdaş Rus edebiyatında da ilk günkü değerlerini korumaya devam etmektedir.

**KAYNAKLAR**

- BAYAR, Zühtü (2001). *Bilimkurgu ve Gerçeklik*. İstanbul: Broy,15.
- BELYAYEV, Aleksandr Romanoviç (2017). *Sovyet Öykü Seçkisi. Amba* (Ed. Ayla Kaşoğlu & Gamze Öksüz) (Çev. Gülhanım Bihter Yetkin), Ankara: Bengü.
- DRUGAKOV, Aleksandr Vitalyeviç (2018). *Тема вивисекции человека в творчестве А. Р. Беляева*. Барнаул.
- OGRIZKO, Vyaçeslav (2009). В гипсовой колыбели. *Literaturnaya Rossiya*, (21).
- PERESADİN, Nikolay Aleksandroviç ; FROLOV, Valeriy Mitrofanoviç (2012). Александр Беляев: удивительная судьба, смерть и бессмертие великого фантаста. Уроки жизни для медиков. *Український Медичний Альманах*. 15(1).
- PERVUŞİN, Anton (2017). *Писатель нашедший свое лицо. Беляев, Александр Романович. Человек-амфибия ; Голова профессора Доуэля ; Остров погибших кораблей*. Москва: Изд. «Э».
- REYHANOĞULLARI, Gökhan (2012). Türk Edebiyatının İlk Bilim-Kurgu Öyküleri ve Orhan Duru. *Turkish Studies*, 7(3), 2183-2197.
- STARTSEV, D. İ. (2016). *Специфика научно-фантастических рассказов А. Беляева 1920-1930-х гг.*, Саранск: Факультет филологический Кафедра русской и зарубежной литературы.
- TSVETKOV, Yevgeniy Viktoroviç (2008). Научная Фантастика и Научное Предвидение, *Вестник Северного (Арктического) федерального университета*.49-54.
- YILDIRIM, Emek (2017). “Rus Bilimkurgu Edebiyatı Üzerine”, İstanbul: *Birikim Dergisi*.
- ZAYTSEVA, Tatyana Borisovna (2017). Никола Тесла и Профессор Вагнер (Рассказы А. Р. Беляева): Герои нового мифотворчества. *Naslele* (37), 95–106.
- “Александр Беляев. Великий Мечтатель”. (2016). *Электронная школьная газета*. 1(3).

**İnternet Kaynakları**

- Web: Беляева С. *Звезда мерцает за окном...* - М.: Мол.гвардия, 1984, с.312-347. <http://www.rusf.ru/litved/biogr/belyaev.htm> (Erişim Tarihi: 04.09.2018).
- Web: *К 130-летию со дня рождения Александра Романовича Беляева*. [http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop\\_doc/virtual\\_vyst/20140312/belyaev.pdf](http://www.penzgtu.ru/fileadmin/filemounts/bibliot/dop_doc/virtual_vyst/20140312/belyaev.pdf) (Erişim Tarihi: 04.09.2018).
- Web: *Беляев Александр Романович (1884 - 1942)*. <http://www.rusf.ru/litved/biogr/belyaev.htm> (Erişim Tarihi: 06.09.2018).